

Broj: 01-806/20-3
Podgorica, 28.10.2020. godine
MK

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore, u skladu sa odredbom člana 41 Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore ("Sl. list CG", br. 42/11 i 32/14), nakon završenog postupka po pritužbi, daje

MIŠLJENJE

I Uvod

1. X.Y. iz Podgorice, podnio je pritužbu u vezi ostvarivanja prava na obrazovanje svog djeteta.

U pritužbi je, u bitnom, naveo: da je otac djeteta koje ove godine kreće u prvi razred osnovne škole; da je upisano u JU OŠ „Vlado Milić“ u Donjoj Gorici; da je želio da maternji jezik koji će njegovo dijete u školi izučavati bude Srpski jezik i književnost, što podrazumijeva da dijete neće učiti ni savladavati gradivo koje u sebi sadrži nova dva slova koja su uvedena u predmet Crnogorsko-srpski, bosanski i hrvatski jezik; da se s tim u vezi obratio učiteljici djeteta, od koje je dobio informaciju da dijete mora da pređe sva slova koja se nalaze u literaturi ali da ne mora da ih primjenjuje, te da nadležno ministarstvo mora da donese odluku po tom pitanju kako bi je škola mogla primjenjivati; da smatra da ovo pitanje nije jasno definisano, jer dijete ne može da preskače riječi u kojima su slova koja su naknadno uvedena; da smatra da shodno Ustavu Crne Gore, dijete može da se školuje na svom maternjem jeziku koji je i jezik u službenoj upotrebi, te da bi u protivnom djetetu bila povrijeđena prava.

II Postupanje Zaštitnika

2. Zaštitnik je pokrenuo ispitni postupak i zatražio i dobio izjašnjenja od Ministarstva prosvjete.

U izjašnjenju Ministarstva br. 10301-006/20-4841/4 od 12.10.2020.godine se navodi da se u vezi sa ovim pitanjem, obratilo Zavodu za školstvo koje im je dostavilo stručno mišljenje, koje je, u prilogu, dostavljeno Zaštitniku.

3. U dopisu Zavoda za školstvo br. 04/64-041/20-914/2 od 8.10.2020. godine, navodi se: da se na osnovu čl. 11 Opšteg zakona o obrazovanju i vaspitanju, nastava u ustanovi izvodi na službenom – crnogorskom jeziku; da se nastava u ustanovi izvodi i na jezicima u službenoj upotrebi- imajući u vidu istu lingvističku osnovu – na srpskom jeziku, poštujući prava manjinskih naroda – na bosanskom, albanskom i hrvatskom jeziku; da tokom nastave Crnogorskog, srpskog, hrvatskog i bosanskog jezika i književnosti (naziv predmeta je utvrđen Rješenjem Ministarstva prosvjete o utvrđivanju opšteg dijela javno važećeg obrazovnog programa po osnovu sporazuma tadašnjeg premijera Crne Gore i predstavnika opozicije o nazivu jezika i nastavnog predmeta u obrazovnom sistemu Crne Gore iz 2011. godine), učenici formiraju svijest o svom narodu, odnosno nacionalnoj ili etničkoj grupi kojoj pripadaju, istovremeno razvijajući tolerantan odnos prema drugim jezicima i narodima i njihovo uvažavanje; da u ovom predmetnom programu, participiraju najznačajnija književna djela autora bitnih za razvijanje estetskih, kulturoloških i jezičkih vrijednosti bez obzira na nacionalnu pripadnost, kao i pravopisi i gramatike crnogorskog, srpskog, hrvatskog i bosanskog jezika i književnosti; da napominju da pravopis i gramatika Crnogorskog jezika koji se izučavaju omogućavaju korišćenje dubleta, tako da dijete ne može imati problem sa slovima koja su dodata u odnosi na gramatiku i pravopis Srpskog jezika; da su u školama u ravnopravnoj upotrebi i ćirilčno i latinično pismo u skladu sa članom 13 stav 2 Ustava Crne Gore; da su u Crnoj

Gori, u upotrebi i ćirilicno i latinicno pismo u skladu sa ćlanom 13 stav 2 Ustava Crne Gore; da su u Crnoj Gori u upotrebi obrazovni programi, udŹbenici i nastavna sredstva koja su odobrena u skladu sa vaŹećom procedurom, pa djeca koriste iste udŹbenike i programe kako se ne bi pravila bilo kakva razlika u odnosu na nacionalnu i etnićku pripadnost, Źto je u istinskom duhu demokratskog i građanskog koncepta obrazovanja, drŹave i druŹtva kome teŹimo i koje Źelimo da gradimo; da ustavne odnose između crnogorskog i srpskog jezika ne uređuje obrazovni sistem, već poslanici u crnogorskom parlamentu; da u naŹem obrazovnom sistemu, predmetni programi su koncipirani tako da je ostavljena mogućnost da lokalna zajednica, manjinski narodi i etnićke grupe, mogu sami kreirati 15-20 % sadrŹaje u skladu sa svojim specifićnostima; da zbog strukture same nauke i njene interdisciplinarnosti teŹko je statistićki izraziti udio jezika bilo kog naroda u javno veŹećem crnogorskom obrazovnom programu; da povodom stava roditelja da će djeci obustaviti dalje Źkolovanje, upozoravaju da je osnovno obrazovanje obavezno i da će roditelji snositi zakonske (kaznene) posljedice, ukoliko sprijeće Źkolovanje djece; da su miŹljenja da nije ugroŹeno ni jedno pravo na Źkolovanje djeteta podnosioca prituŹbe, odnosno da ono moŹe nesmetano koristiti sopstveni jezik, da apsolutno moŹe koristiti udŹbenike koji su napisani jezikom koji je u zvanićnoj upotrebi, a takođe su obrazovni programi pisani da bi zadovoljili zahtjeve svih nacionalnosti te nije povrijeđen ćl. 79 Ustava Crne Gore.

III Utvrđene ćinjenice

4. Iz prituŹbe, izjaŹnjenja i raspoloŹive dokumentacije, proizilazi:

- da je naziv predmetnog programa Crnogorski-srpski, bosanski, hrvatski jezik i knjiŹevnost¹, koji je obavezan predmet za osnovnu Źkolu;
- da je 2017. godine, Zavod za Źkolstvo donio predmetni program za navedeni nastavni predmet;
- da je koriŹćenjem tzv. dubleta² ućenicima omogućeno da koriste jotovane i nejotovane oblike rijeći;
- da su ćirilicno i latinicno pismo ravnopravni;

IV Relevantni propisi

4. Ustav Crne Gore („Sl. list CG“ br. 1/2007), određeno je:

SluŹbeni jezik u Crnoj Gori je crnogorski jezik.

Ćirilicno i latinicno pismo su ravnopravni.

U sluŹbenoj upotrebi su i srpski, bosanski, albanski i hrvatski jezik. (ćl. 13)

Dijete uŹiva prava i slobode primjerno njegovom uzrastu i zrelosti. (Ćlan 74/1)

Jemći se pravo na Źkolovanje pod jednakim uslovima.

Osnovno Źkolovanje je obavezno i besplatno. (ćl. 75 stav 1 i 2)

Pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica jemće se prava i slobode koja mogu koristiti pojedinaćno i u zajednici sa drugima:

na upotrebu svog jezika i pisma u privatnoj, javnoj i sluŹbenoj upotrebi;

na Źkolovanje na svom jeziku i pismu u drŹavnim ustanovama i da nastavni programi obuhvataju i istoriju i kulturu pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica;

.... (ćl. 79 stav 1 taćka 3 i 4)

5. Konvencijom o pravima djeteta UN-a utvrđuje se:

¹ Ministarstvo prosvjete i sporta RjeŹenjem o utvrđivanju opŹteg dijela javno vaŹećeg obrazovnog programa za osnovno obrazovanje i vaspitanje, broj: 01-5662, od 15. septembra 2011. godine, utvrdilo je naziv predmeta Crnogorski-srpski, bosanski, hrvatski jezik i knjiŹevnost.

² Dubleti su dva gramatićki pravilna oblika iste rijeći

Strane ugovornice se slažu da obrazovanje djeteta bude usmjereno na: (a) – razvoj djetetove ličnosti, talenta i mentalnih i fizičkih sposobnosti do njihovih krajnjih mogućnosti; (b) – razvoj poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda i principa utvrđenih Poveljom Ujedinjenih nacija; (c) – razvoj poštovanja djetetovih roditelja, njegovog/njenog kulturnog identiteta, jezika i vrijednosti, nacionalnih vrijednosti zemlje u kojoj djete živi, zemlje iz koje potiče i civilizacija različite od njegove/njene sopstvene; (d) – pripremanje djeteta za odgovoran život u slobodnom društvu, u duhu razumijevanja, mira, tolerancije, jednakosti polova, prijateljstva među narodima, etničkim, nacionalnim i vjerskim grupama i sa licima domorodačkog porijekla; (e) – razvoj poštovanja prema prirodnoj okolini. 2. Nijedan dio ovog člana ili člana 28 neće biti tumačen tako da ograničava slobodu pojedinaca ili tela da ustanove ili upravljaju obrazovnim ustanovama, uvijek u skladu sa poštovanjem principa utvrđenih u stavu 1 ovog člana i zahtjevima da će obrazovanje koje se pruža u takvim ustanovama odgovarati minimalnim standardima koje država propisuje. (čl. 29)

6. Evropska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima³

Države članice preuzimaju obavezu da uklone, ako već to do sada nijesu učinile, bilo koje neopravdano ugrožavanje; isključivanje, ograničavanje ili nepovoljan tretman koji bi se odnosio na upotrebu regionalnog ili manjinskog jezika i koji bi imao cilj da obeshrabri ili dovede u pitanje njegovo održavanje i razvoj.

Usvajanjem posebnih mjera u korist regionalnih ili manjinskih jezika, koje bi imalo za cilj unapređenje jednakosti između onih koji koriste ove jezike i ostatka stanovništva ili koji uzimaju u obzir njihove specifične uslove, ne može se smatrati aktom diskriminacije protiv onih koji koriste jezike koji su u većoj upotrebi od manjinskih.

Države članice preuzimaju obavezu da na odgovarajući način unaprijede međusobno razumijevanje između svih jezičkih grupa unutar zemlje i da tu posebno uključe poštovanje, razumijevanje i trpeljivost u odnosu na regionalne ili manjinske jezike u okviru procesa obrazovanja kao i da ohrabre sredstva javnog informisanja da slijede isti cilj.

U određivanju svoje politike u odnosu na regionalne ili manjinske jezike države članice uzimaju u obzir potrebe i želje onih grupa stanovništva koje koriste te jezike.

Treba ih ohrabriti da ustanove, ukoliko je to neophodno, odgovarajuća tijela koja bi se bavila savjetovanjem vlasti o svim pitanjima koja se tiču regionalnih ili manjinskih jezika (iz člana 7)

7. Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina

Ugovornice se obavezuju da priznaju pravo svakog pripadnika nacionalne manjine da uči svoj manjinski jezik.

U oblastima koje su tradicionalno ili u znatnom broju naseljene pripadnicima nacionalnih manjina, ako ima dovoljno zahtjeva, ugovornice će nastojati da obezbjede, koliko god je moguće i u okviru svojih obrazovnih sistema, da pripadnici tih manjina imaju odgovarajuće mogućnosti za izvođenje nastave na maternjem jeziku ili da dobijaju časove iz tih jezika.

Stav 2. ovog člana primjeniće se bez štete po izučavanje zvaničnog jezika ili nastave na tom jeziku.(čl. 14)

8. Haške preporuke o pravu nacionalnih manjina na obrazovanje iz 1996. godine

Pravo pripadnika nacionalnih manjina na očuvanje svog identiteta može se u potpunosti ostvariti samo ako oni dobro savladaju svoj materinji jezik tokom obrazovnog procesa.

Istovremeno, pripadnici nacionalnih manjina morali bi da se integrišu u državu u kojoj žive tako što **će dobro savladati njen službeni jezik.**

9. Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju("Službeni list RCG", br. 64/02, 31/05 49/07, "Sl. list CG", br. 4/08 21/09, 45/10, 73/10, 40/11, 045/11, 36/13 ,039/13, 44/13, 047/17) propisuje:

Nastava u ustanovi izvodi se na službenom - crnogorskom jeziku.

Nastava u ustanovi izvodi se i na jezicima u službenoj upotrebi:

³ Strazbur, 5. novembra 1992.godine

- imajući u vidu istu lingvističku osnovu - na srpskom jeziku;
- poštujući prava manjinskih naroda - na bosanskom, albanskom i hrvatskom jeziku;

Organ državne uprave nadležan za poslove prosvjete urediće bližim propisom jedinstveni nastavni proces. (čl. 11 stav 1,2, i 3)

10. Zakon o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore ("Sl. list CG" br. 42/11 i 32/14) propisuje:

Nakon završetka ispitivanja povrede ljudskih prava i sloboda Zaštitnik/ca daje mišljenje o tome da li je, na koji način i u kojoj mjeri došlo do povrede ljudskih prava i sloboda. (član 41/1)

V Zaključna ocjena

11. Po sprovedenom ispitnom postupku, analizirajući utvrđene činjenice i relevantne propise, Zaštitnik nije utvrdio da je povrijeđeno pravo djeteta podnosioca pritužbe na obrazovanje.

12. Naime, podnosilac pritužbe obratio se osnovnoj školi u koju je upisano njegovo mal. dijete sa zahtjevom da mu se dozvoli da maternji jezik koji će ono izučavati bude Srpski jezik i književnost, te da u tom slučaju smatra da dijete ne treba da izučava gradivo koje u sebi sadrži „nova slova koja su uvedena u Crnogorski-srpski, bosanski i hrvatski jezik i književnost“.

„Jezik je oruđe za razmišljanje, samoiskazivanje i komunikaciju, za uspostavljanje društvenih relacija, za čuvanje i prenošenje kulturne baštine i napredak pojedinca i društva. Jezik je društveni fenomen koji čovjeka čini čovjekom.“⁴

13. Zaštitnik podsjeća na odluku Ustavnog suda Crne Gore⁵ u postupku ispitivanja saglasnosti sa Ustavom – odredbi čl. 11 sta. 1 i 2 Opšteg zakona o obrazovanju i vaspitanju gdje je Ustavni sud u svom obrazloženju naveo da se nijedno lice, s obzirom na jezik kojim govori, ne isključuje niti ograničava u postupku opšteg obrazovanja u državni ustanovama.

14. Kada je riječ o obrazovanju iz nastavnog predmeta -maternjeg jezika, čiji je naziv utvrdilo Ministarstvo prosvjete i sporta, Rješenjem o utvrđivanju opšteg dijela javno važećeg obrazovnog programa za osnovno obrazovanje i vaspitanje, broj: 01-5662, od 15. septembra 2011. godine, te je naziv predmeta Crnogorski-srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost⁶.

15. Nacionalni savjet za obrazovanje 3. jula 2017. godine, utvrdio je predmetni program Crnogorski-srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost za I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII i IX razred osnovne škole, koji je obavezan devetogodišnji nastavni predmet u osnovnoj školi, čiji su ciljevi, između ostalog, da učenici formiraju pozitivan odnos prema svom maternjem jeziku, uvažavajući različitosti drugih jezika; postupno i planski, upoznaju jezik kao sistem i upotrebljavaju standardni jezik. Svrha proučavanja ovog predmeta je da učenika/učenicu osposobi za jasno, tačno i prikladno sporazumijevanje standardnim jezikom i omogući mu prihvatanje, razumijevanje, vrednovanje i stvaranje različitih govornih i pisanih tekstova svjesnom primjenom komunikacijskih strategija, kao i da, kroz znanje jezika i poznavanje književnosti pomogne učeniku da postane samostalna, slobodna, kreativna i kulturna ličnost, svjesna sopstvenog identiteta i identiteta svog naroda, odnosno nacionalne ili etničke grupe.⁷

⁴ <https://zgs.gov.me/naslovna/programi/osnovno> Predmetni program Crnogorski-srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost za I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII i IX razred osnovne škole – Zavod za školstvo 2017

⁵ U-I br. 27/10, 30/10 i 34/10 odlučujući u postupku za ocjenu ustavnosti odredbe člana 11 stav 1 Opšteg zakona o obrazovanju i vaspitanju.

⁶ Ministarstvo prosvjete Rješenjem o utvrđivanju opšteg dijela javno važećeg obrazovnog programa za osnovno obrazovanje i vaspitanje, broj: 023-475/2017-2, od 28. marta 2017. godine je utvrdilo naziv predmeta Crnogorski-srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost.

⁷ <https://zgs.gov.me/naslovna/programi/osnovno> Predmetni program Crnogorski-srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost za I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII i IX razred osnovne škole – Zavod za školstvo 2017

Neki od obrazovno-vaspitnih ishoda učenja, i II ciklusu da, tokom učenja učenik može, između ostalog, da prepozna da je u crnogorskom standardnom jeziku predviđena ravnopravna upotreba jotovanih i nejotovanih oblika.

16. Zavod za školstvo u svom izjašnjenju Ministarstvu prosvjete, povodom obraćanja podnosioca pritužbe, navodi da su u potrebi obrazovni programi, udžbenici i nastavna sredstva, odobrena shodno važećoj proceduri, te djeca koriste iste udžbenike i programe, kako se ne bi pravila razlika u odnosu na nacionalnu i etničku pripadnost. U predmetnom programu participiraju najznačajnija književna djela autora značajnih za razvijanje kulturoloških i jezičkih vrijednosti bez obzira na nacionalnu pripadnost, te pravopisi i gramatike crnogorskog, srpskog, hrvatskog i bosanskog jezika i književnosti.

Takođe, pravopis i gramatika koji se izučavaju omogućavaju korišćenje dubleta tako da učenik ne može imati problema sa slovima koja su dodata u odnosu na gramatiku i pravopis Srpskog jezika.⁸ Svi učenici treba da savladaju sva slova predviđena programom, a imaju mogućnost da ih ukoliko ne žele, ne koriste u usmenoj i pisanoj komunikaciji.

17. U školama su u ravnopravnoj upotrebi ćirilčno i latinično pismo, kao ustavna garancija, što podrazumijeva da su u Crnoj Gori oba pisma matična i da ni jedno od njih nema karakter pomoćnog pisma, pa imaju isti dignitet. Podsjećamo da je Zaštitnik o ovom pitanju dao mišljenje sa preporukama gdje je istakao ravnopravnost ćirilice i latinice kao konstantnu ustavnu normu koja je važila i u vrijeme kada je na prostoru Crne Gore službeni jezik nosio naziv 'srpsko-hrvatski', a važi i danas, kada je službeni jezik crnogorski⁹.

18. Iz navedenog proizilazi da se izučavanjem crnogorskog jezika, odnosno njegovih posebnosti u odnosu na ostale jezike, ne dovodi u pitanje ostvarivanje prava na obrazovanje djece koja koriste druge jezike, odnosno jezike koji su u službenoj upotrebi. Djeca koja koriste gramatiku i pravopis Srpskog jezika, imaju pravo da se u usmenoj i pisanoj komunikaciji služe svojim jezikom.

ZAMJENICA ZAŠTITNIKA
LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA
CRNE GORE
Snežana Mijušković

D-na:

- podnosiocu pritužbe,
- Ministarstvu prosvjete
- a/a

⁸ <file:///D:/Downloads/pravopis-crnogorskoga-jezika.pdf> „I grupa tje u crnogorskome jeziku se upotrebljava kao će. Tako se upotrebljavaju oblici tipa ćerati, ćeranje, počera, počernica, začerati, doćerati, učerivač, lećeti, polećeti, uzlećeti, nadlećeti, izlećeti, ulećeti, vrćeti, zavrćeti, žućeti, požućeti, lipćeti, capćeti i sl. Prihvata se i oblik išćerati jer se uvriježio u komunikaciji. Uz te jotovane oblike **moгуći su i nejotovani oblici kao dubletni**: tjerati, tjeranje, potjernica itd. U skladu s tim moguću su i dubletni oblici tipa tjelesa : ćelesa, tjeme : ćeme, tjesnoća : ćesnoća, utjeha : ućeha, htjeti : šćeti i sl.“

Sekvenca *dje* se u savremenome crnogorskom jeziku upotrebljava kao đe. Primjeri su brojni: đe, đed, đedovina, prađed, đeca, vriđedeti, videlo, videlica, nevidelica, nedelja, ponedeljak, đever, viđeti, đetić, zađesti, uđesti, nađesti, šedeti, stideti se, štedeti, ovđe/ođe, onde, ide/igđe, niđe/nigđe, đetinjast, đetinjiti, pođetinjiti, đeveriti, đeveričić, đeverična, đevojka, zađevojčiti se, đeljati itd. U Pravopisnom rječniku takvi se oblici rješavaju dubletno, tj. uz njih se navode nejotovani oblici gdje, djed, djedovina itd.

⁹ https://www.ombudsman.co.me/docs/1502272090_30062016-preporuka-sns.pdf